

BLAISE PASCAL

Gondolatok

Isten keresésére indító levél

681 [194]

[...] Mielőtt támadni kezdik, legalább ismerjék meg, milyen is az a vallás, amely ellen küzdenek. Ha e vallás azzal kérkedne, hogy tisztán látja Istent, és leplezetlenül, fátyol nélkül birtokolja őt, akkor könnyen megingatná az állítás, miszerint semmi sem látható a világban, ami ily evidenciával utalna Isten létezésére. De mivel épp az ellenkezőjét állítja, azaz, hogy az emberek sötétségben, Istentől eltávolodva élik életüket, hogy Isten elrejtőzött megismerésük elől, és hogy éppen e névvel nevezi magát az Írásban: Deus absconditus; és végül, mivel a vallás annak a két igazságnak a hirdetésére törekszik, melyek szerint egyrészt Isten látható jeleket hagyott az Egyházban, hogy az őszintén keresők megismerhessék őt, másrészt pedig hogy e jeleket mégis elrejtette, hogy csupán azok vehessék észre, akik teljes szívükből keresik őt; ha tehát ez így van, akkor mire föl hangoztatják – miközben nyíltan megvallják közömbösségüket az igazság keresése iránt –, hogy semmi nem utal az igazságra, miközben a sötétség, amelyben járnak, és amellyel az Egyházat vádolják, éppen hogy alátámasztja az Egyház által vallott dolgok egyikét, miközben a másikat érintetlenül hagyja, és tanítását nem gyengíti, hanem éppen hogy megerősíti?

Hogy képesek legyenek megingatni az Egyház tanítását, azt kellene hangoztatniuk, hogy minden erejüket latba vetve égen-földön keresték, még abban is, amit az Egyház okulásukra ajánl, anélkül azonban, hogy keresésük kielégítő eredménnyel járt volna. Ha így beszélnének, azzal legalább egyik kijelentését megin-

Pascal: *Pensées*, éd. Philippe Sellier, Paris, Classiques Garnier, 1999. [A töredék zárójelben lévő sorszáma az ún. Brischvicg számozást követi, amelyen Pödör László fordítása is alapult: Pascal: *Gondolatok*, ford. Pödör László, Budapest, Gondolat, 1978].

gatnák. De remélem, sikerül itt megmutatnom, hogy nincs olyan ésszerű ember, aki így beszélhetne, sőt ki merem jelteni, hogy ilyen soha nem is létezett. Jól tudható azonban, miféle eljárást követnek azok, akik ilyesmiket hangoztatnak. Azt hiszik magukról, óriási erőfeszítéseket tettek, amikor néhány órát áldoztak az Írás némely könyvének átolvasására, és kikérdeztek bizonyos egyházi személyeket a hitigazságok felől. Ezek után pedig azzal kérkednek, hogy sikertelenül keresték a könyvekben és az emberek között. Szívem szerint azt válaszolnám nekik, amit már annyiszor mondtam, hogy az ilyen közömbösség egyenesen elviselhetetlen. Itt nem némely idegen személy jelentéktelen érdekéről van szó, hogy így viszonyulhatnánk e kérdéshez. Itt rólunk van szó, egész lényünkről.

A lélek halhatatlansága oly jelentőségteljes kérdés, és oly mélyen érint bennünket, hogy minden emberi érzésnek ki kell halnia belőlünk ahhoz, hogy ne érdekeljen, hányadán állunk vele. Minden cselekedetünknek és minden gondolatunknak olyannyira más utakat kell követnie attól függően, remélhetünk-e örökévaló javakat vagy sem, hogy lehetetlen akár egyetlen lépést is tenni ítélőképességgel rendelkező és érzékelő lényként anélkül, hogy ne ahhoz a szemponthoz igazítanánk e képességeket, ami legvégső tárgyunk kell legyen.

Ezek szerint legfőbb érdekünk és legfőbb feladatunk tisztán látni e tekintetben, hiszen ettől függ egész életvezetésünk. Éppen ezért azok körében, akiknek még nem alakult ki meggyőződésük e kérdésben, határozott különbséget teszek egyrészt azok között, akik minden erejükkel azon fáradoznak, hogy megvilágosítást nyerjenek, másrészt pedig azok között, akik úgy élnek, hogy ezt semmibe veszik, és nem is gondolnak rá.

Nem tudok nem együtt érezni azokkal, akik őszintén szenvednek e kételytől, akik ezt tartják a legnagyobb rossznak, és akik e keresést tekintik legalapvetőbb és legkomolyabb elfoglaltságuknak, semmilyen áldozattól sem riadva vissza, hogy megszabaduljanak kételyüktől.

Azokról azonban, akik anélkül élnek, hogy az élet e legvégső céljával törődnének, és akik – pusztán csak mert önmagukban nem lelnek olyan világosságra, amely meggyőzné őket a követendő célról – nem próbálják máshol keresni, és alaposan megvizsgálni, vajon e vélemény azonos-e azzal, amit a nép hiszékeny együgyűségében elfogad, vagy pedig olyan természetű, ami – még ha önmagában homályos is – mégis nagyon szilárd és megingathatatlan alapokon nyugszik, nos ezekről az emberekről egészen más véleménnyel vagyok.

Hanyagságuk egy olyan ügyben, amelyben önmagukról, örök voltukról és egész lényükről van szó, inkább bosszant, mint meghat. Elcsodálkozom és megrettenek egyszerre: valami rettenetet látok ebben. Mindezt pedig nem valami szenteskedésből fakadó ájtatos buzgalom mondatja velem. Épp ellenkezőleg, úgy gondolom, ennek az érzésnek az önérdek és az önszeretet elvé-

ből kellene fakadnia. Nem kell többet látni hozzá, mint amennyit a legkevésbé felvilágosultak látnak.

Nem szükséges túlságosan emelkedett lélek annak belátásához, hogy semmiféle igaz és tartós kielégülés nem érhető el itt, hogy minden örömünk hívság csupán, hogy bajaink végtelenek, és végül a halál, amely minden pillanatban leselkedik ránk, néhány éven belül elkerülhetetlenül ránk erölteti annak borzalmas kényszerét, hogy vagy örökre megsemmisüljünk, vagy örökre boldogtalanok legyünk.

Semmi sem valóságosabb, és semmi sem rettenetesebb ennél. Hósködjünk csak, ahogy tetszik, a földkerekség legszebb életére is ez a vég vár. Gondolkodjunk csak el rajta, és valljuk meg, vajon nem kétségbevonhatatlan tény, hogy ebben az életben nincs más jó, mint egy másik életbe vetett remény, hogy csak annyira vagyunk boldogok, amilyen mértékben ahhoz közeledünk, és hogy semmilyen boldogságban nem lehet részük azoknak, akik e tekintetben homályban maradnak, hiszen fordított esetben az örökkévalóságról szerzett teljes bizonyosság minden boldogtalanságtól megszabadítana.

Nyilvánvalóan igen kellemetlen hát e kétségek között hánykódni. De ha már ez jutott osztályrészünkül, elkerülhetetlen feladat a keresés. Aki pedig kételkedik, de nem keres, egyszerre feletébb boldogtalan és igaztalan. Ha pedig valakit megnyugvás és elégedettség tölt el ebben az állapotában, ezt hirdeti, sőt még kérkedik is vele, és ha éppen ezt tartja öröme és büszkesége forrásának, akkor végképp nem tudom, milyen jelzővel illethetnénk egy ilyen rendkívüli teremtményt.

Honnan tehet szert az ember ilyen érzésekre? Miféle örömét leli abban, ha nem számít másra, mint kilátástalan nyomorúságra? Hogyan legyezheti hiúságát az, ha áthatolhatatlan homályban látja magát, és miként vallhat sajátjának egy ésszerű ember ilyen gondolkodást?

„Nem tudom, ki helyezett engem ebbe a világba, sem azt, mi ez a világ, és ki vagyok én. Szörnyű tudatlanságom mindenre kiterjed. Nem tudom, mi a testem, mik az érzékeim, mi a lelkem és mi énem azon része, ami gondolja, amit mondok, ami reflektál mindenre és önmagára is, és ami nem ismeri jobban önmagát, mint az összes többi dolgot. Látom az univerzum rettentő tereit, amik magukba zárnak, és látom, hogy e hatalmas kiterjedés e zugához vagyok láncolva anélkül, hogy tudnám, miért ide helyeztettem, nem pedig máshova, és azt sem tudom, hogy az a kis idő, amely az engem a megelőző és az utánam következő örökkévalóságból az életemre adatott, miért éppen e pontban lett kijelölve, nem pedig egy másikban.

Csak végteleneket látok minden oldalról, amik úgy zárnak magukba, mint egy atomot vagy mint egy tűnő árnyat, akinek élete egy pillanat csupán, majd eltűnik örökre.

Csak egyet tudok, azt, hogy hamarosan meg kell halnom, a legkevésbé azonban éppen a halált ismerem, amit képtelen vagyok elkerülni.

Amint nem tudom, honnan jövök, azt sem tudom, hová tartok, csak azt tudom, hogy kilépve e világból örökre vagy a semmibe hullok, vagy egy felbosszantott Isten kezei közé kerülök, anélkül, hogy tudnám, e két lehetőség közül melyik jut örök osztályrészemül. Íme állapotom, amely csupa gyengeség és bizonytalanság. Mindebből azt a következtetést vonom le, hogy életem minden napját úgy kell leélnem, hogy nem törődök vele, milyen sors vár rám. Talán kételyeimben rálehetnék valami világgosságra, de nem akarok ezzel fáradni, vagy akár egy lépést is tenni a keresés felé. Majd pedig, miközben megvetően leszólok azokat, akik túl sok gondot fordítanak erre, gondoskodás nélkül akarok nekiindulni, és félelem nélkül átesni e nagy eseményen, szelíden hagyván vezetetni magam a halálba, teljes bizonytalanságban eljövendő állapotom örökkévalósága felől.”

Ki fogadna szívesen barátjául egy olyan embert, aki így gondolkodik? Ki választana efféle embert a többi közül, hogy megossa vele belső titkait? Ki vágya szenvedései közepette egy ilyen ember segítségére?

És végül, miféle életmódra szánnánk egy ilyen embert?

Igazság szerint a vallásnak dicsőségére válik, hogy ilyen észszerűtlen emberek az ellenségei (rendelkezzenek bármekkora bizonyossággal, az inkább elkeseredettségükről, mintsem hiúságukról tanúskodik). Ellenszegülésük oly veszélytelen a vallás számára, hogy épp ellenkezőleg, valójában igazságai alátámasztását szolgálja. Hiszen a keresztény hit szinte csak e két dolgot állítja: a természet romlottságát és a Megváltás művét Jézus Krisztus által. Márpedig állítom, hogy az ilyen emberek, még ha nem is szolgálják erkölcsaik szentsége révén a Megváltás igazságának nyilvánvalóvá tételét, természetellenes érzelmeikkel legalább csodálatra méltóan segítik a természet romlottságának kinyilvánítását.

Az embernek semmi sem oly fontos, mint saját állapota. Semmi sem oly kétséges a számára, mint az örökkévalóság. Így viszont korántsem természetes, hogy vannak emberek, akik közömbösséggel viseltetnek létük megsemmisülése vagy egy örökkévalóságig tartó nyomorúság veszélye iránt. Ugyanakkor teljesen másként viselkednek az összes többi dologgal szemben: féltik még a legjelentéktelenebbet is, bebiztosítják és érzelmileg kötődnek hozzájuk; és ugyanaz az ember, aki dühöng és elkeseredik egy hivatal elvesztésén, vagy egy képzeletbeli sértésen, amely kikezdi becsületét, aggodalom és felindultság nélkül él együtt a tudattal, hogy a halál mindenéből kiforgatja majd. Retentő dolog egy és ugyanazon szívben egyszerre látni ezt az érzékenységet a legkisebb dolgok iránt és e különös érzéketlenséget a legnagyobb dolgok tekintetében.

Valami felfoghatatlan varázslat ez, és egy természetfeletti álom-lét, amely kiváltó okaként egy mindenható erőt sejtet.

Különös felfordulásnak kell lennie az emberi természetben ahhoz, hogy dicsőnek lássa állapotát, amelyről nehéz elhinni, hogy akár egyetlen emberre is jellemző lehet. A tapasztalat ellenben azt mutatja, hogy hatalmas számban vannak ilyen emberek, ami meglepő lenne, ha csak nem tudnánk, hogy nagy részük, aki ilyen színben tűnik fel, csak megjátssza magát, ám valójában nem ilyen. Olyan emberek ezek, akik úgy hallották, jól mutat a világban, ha megjátsszák a különcöt. Ezt az igák lerázásának nevezik, és igyekeznek utánózni. Ám nem lenne túl nehéz megértetni velük, hogy óriásit tévednek, ha ettől várják az elismerést. Mert nem ez az útja az elismerés megszerzésének, és ezt azokra a világi személyekre is érvényesnek tartom, akik egészségesen ítélnék a dolgok felől, és akik tudják, hogy az a boldogulás egyedüli módja, ha nemesnek, hűségesnek, józannak és barátaiak számára hasznosnak tüntetik fel magukat, hiszen az emberek természetüknél fogva csak azt szeretik, ami hasznos a számukra. Mert miféle előnyünk származna nekünk abból, ha halljuk, amikor egy ilyen ember kijelenti, hogy lerázott magáról minden igát, hogy nem hisz Istenben, aki számon tartja cselekedeteit, hogy önmagát tartja életvitele egyedüli urának, és úgy gondolja, egyedül önmagának tartozik számadással róla? Azt feltételezi tán, hogy bizalmat ébresztett bennünk önmaga iránt ahhoz, hogy tőle várjunk ezek után vigasztalást, tanácsokat, és menedéket az élet valamennyi megpróbáltatása közepette? Azt képzelik talán, hogy örömünkre szolgált, amikor kijelentették, hogy szerintük lelkünk nem több, mint egy kis szellő és füst, főleg ha ezt ráadásul büszke és elégedett hanghordozással tették? Olyan dolognak tartják ezt, ami vidáman közölhető? Nem sokkal inkább olyasmiről ez, amit – épp ellenkezőleg – szomorúan kell kimondani, mint a világ legszomorúbb igazságát?

Ha komolyabban belegondolnának, észrevennék, hogy ez mekkora melléfogás, és mennyire ellenkezik a józan ésszel és a tisztességgel, s hogy minden tekintetben oly távol esik attól a megnyerő modortól, amire törekednek, hogy inkább csak elriasztani, nem pedig megrontani képesek azokat, akik valamiféle hajlandóságot mutatnának követésükre. Ha pedig elszámoltatnák őket azokkal az érzéseikkel és az érveikkel, amelyek nyomán kételkedni kezdtek a vallásban, oly gyenge és alantas dolgokkal hozakodnának elő, amelyek éppen az ellenkezőjéről győznének meg. Egy nap valaki találóan ezt mondta nekik: „Ha nem hagynak fel az ilyen beszéddel, a végén még megtérítenek.” És igaza volt, mert ki ne riadna vissza az olyan meggyőződésektől, amelyeket ily megvetendő személyekkel kell osztania!

Így viszont azok, akik csupán színlelik ezen érzelmeiket, igen boldogtalanok lehetnek, ha arra kényszerítik saját természetüket, hogy a legarcátlanabb emberekkel kerüljenek egy sorba. Ne titkolják, ha szívük legmélyén irritálja őket, hogy nem rendelke-

nek kellő világossággal! Egy ilyen vallomás senkit sem szégyenít meg. Csak az szégyen, ha nem érzünk szégyent. Semmi nem teszi oly nyilvánvalóvá az elme rendkívüli gyengeségét, mint amikor nem ismeri fel az ember boldogtalanságát Isten nélkül. Semmi nem mutat rá jobban a szív rossz hangoltságára, mint amikor nem vágyik az örökkévaló ígéretek igazságára. Nincs annál gyávább, mint aki Istennel szemben hősködik. Hagyják hát az istentelenséget azokra, akik kétes születésüknél fogva valóban képesek rá: ha már nem lehetnek keresztények, legyenek legalább tisztességes emberek! Végül pedig ismerjük el, hogy csak kétfajta embert nevezhetünk ésszerűnek: egyrészt azokat, akik teljes szívükből Istent szolgálják, mert ismerik őt, másrészt pedig azokat, akik teljes szívükből őt keresik, mivel nem ismerik.

Azok azonban, akik úgy élnek, hogy nem ismerik és nem is keresik, maguk is oly kevéssé tartják méltónak magukat az önmagukkal való törődésre, hogy mások törődésére sem méltók, és az általuk megvetett vallásnak minden irgalmas szeretetére szüksége van ahhoz, hogy ne vesse meg őket, és ne hagyja magukra saját örületükben. Mivel azonban ez a vallás egyrészt arra kötelez bennünket, hogy mindaddig, míg életben vannak, úgy tekintsünk rájuk, mint akik képesek az őket megvilágosító kegyelem befogadására, másrészt pedig hogy higgyünk abban, hogy rövid időn belül nagyobb lehet a hitük, mint most a miénk, miközben mi viszont ugyanazon vaksággal verethetünk meg, mint ami most jellemzi őket, úgy kell cselekednünk velük, ahogy szeretnénk, ha velünk cselekednének, ha az ő helyükben lennének, és arra kell kérnünk őket, hogy legyenek irgalmasok saját magukkal, és tegyenek legalább néhány lépést annak kipróbálásáért, hogy nem találnak-e némi világosságot. Szánjanak néhányat az olvasásra azokból az órákból, amiket oly fölöslegesen másra fordítanak, és bármily ellenszenvvel is viseltessenek iránta, talán valamit találnak, sokat semmi esetre sem vesztenek. De abban reménykedem, hogy azok, akik teljes őszinteséggel látnak hozzá, és akiket az igazság megtalálásának igazi vágya vezérel, kielégülést találnak, és meggyőzi őket egy ily isteni vallás mindama bizonyítéka, amelyeket itt összegyűjtöttem, és amelyekben nagyjából e rendet követtem...

(Pavlovits Tamás fordítása)